בירה

הקדמה: מערכת מבנים גדולה, נקראת בכתובים ובדברי חז"ל 'בירה'. מצינו שימוש במושג זה בהקשר למקדש, בהיותו מערכת מורכבת של בנינים גדולים. כך אומר דוד המלך בענין המקדש: 'וְהַמְּלָאכָה גְדוֹלָה כִּי לֹא לְאָדָם הַבִּירָה כִּי לה'[1], וכך אומר לשלמה בנו: 'וְלִבְנוֹת הַבִּירָה אֲשֶׁר הֻכִינוֹתִי'[2]. במקדש ובירושלים התקיימו הלכות שונות הנזכרות בהקשר למושג 'בירה', ומכאן הצורך להגדיר את המושג נכונה.

בירה - הגדרתה: המושג 'בירה' נזכר בהקשרים שונים בהלכות הנוגעות לעבודת המקדש. כן מצינו צורות אחרות של המושג, והן: 'בית הבירה, ו'לפני הבירה', ו'על פני הבירה'.

המושג 'בירה' ענינו - מבנה גדול וכן מכלול של בתים וחצירות. מכאן הביטוי בפי דוד באשר למקדש וחצרותיו - 'הבירה אשר הכינותי'. כן מצינו את המושג 'בירה' במובן מצומצם יותר בהקשר למקדש, כדלהלן.

א. בירה – היכל. כך מצינו בתלמוד, 'אירע קרי לאחד מהם יוצא והולך לו במסיבה ההולכת תחת הבירה'[3].
ב. בירה – עזרה, שכן, יש אומרים שהמסיבה והמחילות הלכו מתחת לעזרה[4].
ג. בירה – מגדל או מבנה אחר בהר הבית[5].
ד. בירה - הר הבית כולו[6].
ה. בירה – מגדל בהר הזיתים[7].
ו. כן מצינו 'בירה' במובן רחב יותר, וכך נקראת ירושלים 'בירה', כדוגמת 'שושן הבירה', וזאת בהקשר לקרבנות[8].

להלן בירור המושגים וההלכות שנדונו בהקשר לבירה ומיקומה, כשהפירוש תלוי במשמעויות השונות של המושג 'בירה', כדלעיל.

'על פני הבירה': אחת ההלכות קשורה למושג - 'על פני הבירה'. כלומר, הלכה היא, שהכהן השורף את הפרה פורש מביתו שבעה ימים בטרם בואו לשרוף הפרה האדומה. משכנו נקבע ב'לשכת בית האבן', ש'על פני הבירה', כלומר, בזוית צפונית מזרחית לבירה. מכאן המחלוקת בענין מיקומה המדויק של 'לשכת בית האבן', ומקביעת מיקומה ניתן ללמוד על המושג 'בירה'. יש אומרים, שלשכת בית האבן נקבעה בצפון מזרח העזרה, לפי שיטה זו, הבירה ענינה ההיכל, לפיכך נקבע

---

[1] דברי הימים א כט, א.
[2] דברי הימים א כט, יט.
[3] תמיד א, א. וביארו הפרשנים שם, שהכוונה למחילה ההולכת תחת ההיכל. ראה בדברי הרמב"ם בפירוש המשנה שם, שהמחילה היתה מתחת למקדש – הקרוי במשנה בירה – וכן תחת העזרה. כן ראה בדברי המפרש לתמיד שם. וכן בפרשני המשנה האחרונים.
[4] ראה בדברי הרמב"ם בפירושו לתמיד שם, שקרא אף לעזרה בירה. כן ראה במפרש לתמיד, שהמחילה יצאה מבית המוקד והלכה תחת הבירה שבהר הבית, ואילו הפתח שלה נפתח להר הבית. כן ראה להלן 'על פני הבירה', ש'בירה' ענינה חומת העזרה.
[5] דעת רבי יוחנן, ירושלמי פסחים ז, ח. ביומא ב, א. ובזבחים קד, ב. הגירסא 'מקום בהר הבית'. ראה 'מן המחקר'.
[6] דעת ריש לקיש ירושלמי פסחים ז, ח.
[7] פסיקתא רבתי יד: מגדל היה עומד בהר הזיתים והיה שמו 'בירה'.
8 פסיקתא רבתי יד 'ריש לקיש אמר: כל העיר נקראת בירה'.

מקומה של לשכה זו ביחס להיכל בזוית צפונית מזרחית[9]. יש מן הראשונים הסבורים, ש'לשכת בית האבן' היתה בהר הבית בזוית צפונית מזרחית, זאת, משום שהם סבורים, ש'על פני הבירה' פירושו: מול חומת העזרה המקיפה את ההיכל[10]. מצינו דעה נוספת, שהמושג 'על פני הבירה' מכוון לירושלים הקרויה אף היא 'בירה', וממילא לשכת בית האבן היתה מחוץ לחומת ירושלים[11].

עוד מצינו דעה האומרת, כי המושג 'בירה' פירושו מגדל שעמד בהר הזיתים, ולשיטה זו כהן גדול פרש ל'לשכת בית האבן' שהיתה בהר הזיתים[12].

'לפני הבירה': הלכה אחרת עוסקת בשריפת בשר קרבן פסח, וכן שריפת הנותר משאר קדשים קלים שנותרו בסיום העליה לרגל, ונקבע להלכה, שיש לשורפן 'לפני הבירה'. ומבואר בראשונים, שקרבן שלם שנטמא, או רובו, 'שורפים אותו לפני הבירה [כלומר, לפני חומת העזרה ובפומבי] בפני הכל כדי לביישן, עד שיזהרו בו [ולא יותירו מן הקרבן בעתיד] ושורפין אותו מעצי המערכה'[13]. נחלקו חכמים בתלמוד, היכן בדיוק שורפים את הנותר: יש אומרים, ש'לפני הבירה' פירושו, לפני מגדל שהיה בהר הבית[14], ויש אומרים ששורפים את הנותר לפני חומת ירושלים, שכן ירושלים נקראת 'בירה'[15]. הלכה אחרת נדונה בדברי חז"ל עוסקת בפרים הנשרפים ושעירים הנשרפים. אף שם קיימת מחלוקת באשר למקום השריפה, ולהלכה נפסק, שחלק מן הקרבנות שנפסלו, מקום השריפה שלהם נקבע בעזרה הנקראת במשנה 'בית הבירה'[16] או 'בית הדשן הגדול'. לעומת זאת, חלק אחר של הפסולים נשרף בבית השריפה שבהר הבית. זאת, לאור הדעה המובאת בתלמוד, שהיה מגדל בהר הבית ושריפת קרבנות שנפסלו, כגון פסחים וקדשים קלים התקיימה לפני בירה זו. ממילא, גם פרים ושעירים הנשרפים בהר הבית שריפתם מתקיימת במקום זה[17].

---

9 ראה רמב"ם הלכות פרה אדומה ב, א: 'מעלות יתירות עשו בטהרת פרה אדומה... ומפני זה כשמפרישין הכהן השורף אותה מפרישין אותו ללשכה מוכנת בעזרה'. העולה מדבריו, ש'לשכת בית האבן' שבעזרה נמצאת מול ה'בירה', כלומר, מול ההיכל. וכך היא דעת רש"י יומא ב, א. ד"ה 'צפונה מזרחה' – 'במקצוע מזרחית צפונית של עזרה היתה'.

10 תוספות יומא י, א. ד"ה 'חוץ מלשכת', מאירי יומא ב, א.

11 פסיקתא רבתי פרק יד, בשם ריש לקיש.

12 פסיקתא רבתי פרק יד בשם רבי יוחנן. ויש להעיר על כך, שכן, המקור למחלוקת זו היא בירושלמי פסחים ז, ח. ושם אומר ר' יוחנן שהמגדל הוא בהר הבית? לפיכך יש מקום לומר, שנפל שיבוש בפסיקתא, וצריך להיות במקום 'הר הזיתים' – 'הר הבית'. וכך מסתבר, שכן פרישת כהן גדול היתה פרישה לתוספת קדושה לכהן במקדש, עיין יומא ב, א. והלאה, וממילא אין מקום להקמת לשכת בית האבן בהר הזיתים.

13 רמב"ם פסולי המוקדשין יט, ז: 'אם הוא אורח... שורפו לפני הבירה מעצי המערכה'. רמב"ם קרבן פסח ד, ג. עיין שם בפרטי ההלכה.

14 רבי יוחנן ירושלמי פסחים ז, ח. יתכן שכוונתו למבצר אנטוניה שנבנה על ידי הורדוס בצפון הר הבית, ומתואר בקדמוניות, שממנו שמרו חיילי הורדוס והרומאים על הנעשה בהר. יש, אפוא מקום לומר ששרפו שם את שיירי הקרבנות שנותרו, כדי להקשות על אנשי המשמר.

15 ריש לקיש ירושלמי שם.

16 רמב"ם מעשה הקרבנות ז, ג. וכן פירוש המשנה זבחים יב, ה.

17 רמב"ם מעשה הקרבנות ז, ד: 'והמקום השני **בהר הבית** ושמו בירה'. המעיין ברמב"ם ימצא, שהמושג 'בירה' נתפרש אצלו בכמה מובנים: בהלכה שלפנינו פירש, שהבירה היא בהר הבית, וכך נראה שפסק בענין ריפת הנותר של קרבן פסח וקדשים קלים כנ"ל. מאידך בפירושו למסכת תמיד א, א. כתב, שה'מסיבה ההולכת תחת **הבירה'**, ענינה – 'הדרך שתחת **המקדש'**. כן כתב בהמשך שם, שה'מחילות הן שבילים שהיו תחת **העזרה'**, הווה אומר, שפירש את המושג 'בירה', על ההיכל ועל העזרה ולא על הר הבית. כך כתב במפורש בפירושו לפרה ג, א. על המילים 'ללשכה שעל פני הבירה': 'ושם **המקדש כולו** בירה... ולבנות את הבירה אשר הכינותי'. הווה אומר: באשר להלכות שריפה קבע

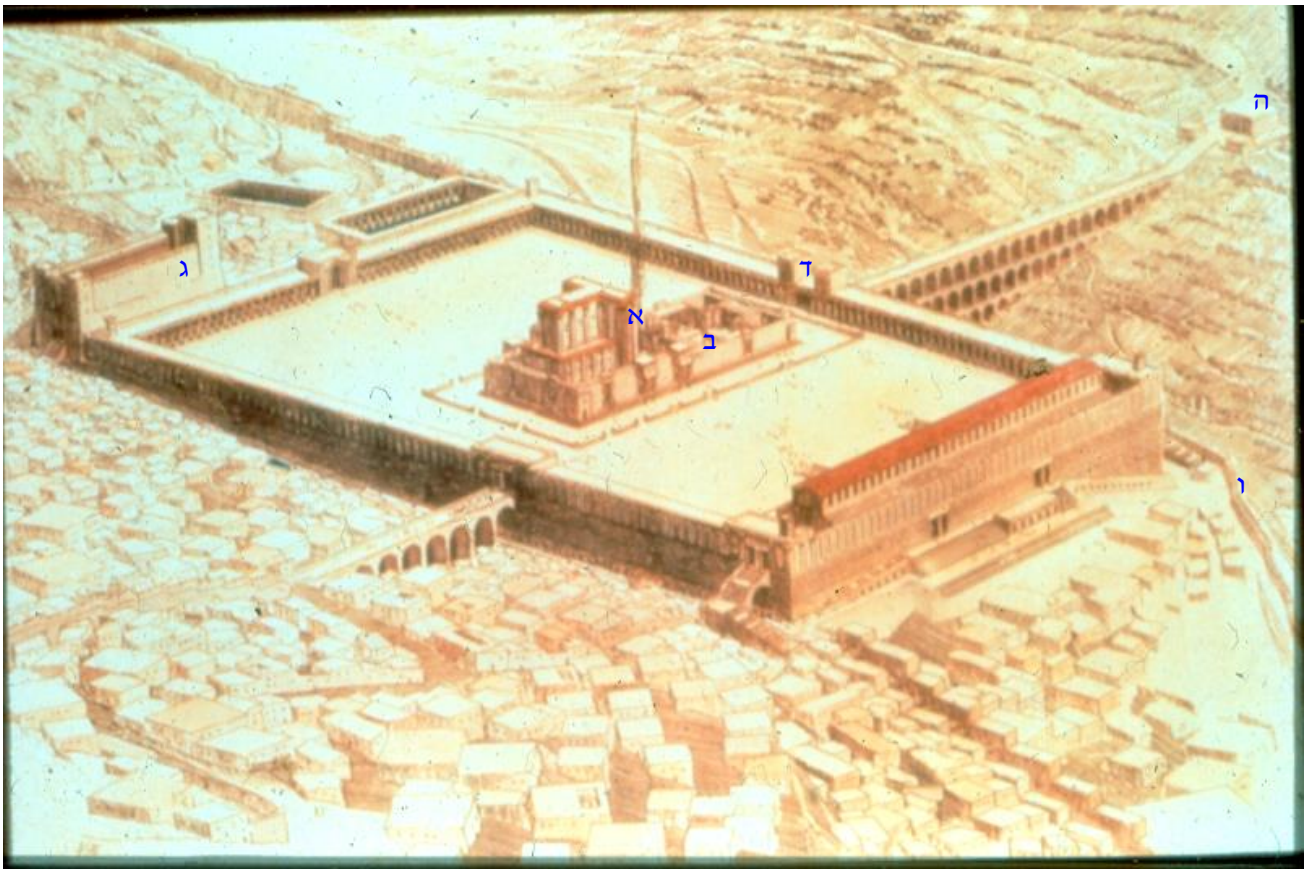

'בירה': המושג – והשימושים השונים שלו

בציור שלפנינו שש נקודות בהר הבית וסביבתו הנקראות 'בירה':

א. חזית ההיכל (אשר לפניו שורפים את הקדשים בעזרה).
ב. חזית העזרה (השריפה מתקיימת בהר הבית).
ג. חזית הר הבית (שריפת הקדשים מתקיימת מחוץ להר הבית).
ד. חומת ירושלים הנקראת אף היא 'בירה' (ולפניה שורפים את הקדשים).
ה. 'מגדל בהר הבית' מתואר בירושלמי, ומאחר שלא ידוע לנו על מגדל כזה, יש מקום לשער שהכוונה למבצר אנטוניה, הנקרא 'בירה' – מבצר (ראה 'מן המחקר') שם שרפו פסחים וכיו"ב.

'בירה בהר הזיתים', הכוונה כנראה למערכת המבנים שהוקמו בהר המשחה לצורך שריפת הפרה וטהרת הטמאים.

כרבי יוחנן, שהמגדל בהר הבית הוא ה'בירה', עם זאת, לא נמנע מלהשתמש בביטוי 'בירה' במשמעות של ההיכל והעזרה, שכן, פסוקים מפורשים מכנים את המקדש כולו 'בירה', ולשון מקרא לחוד, ולשון חכמים לחוד.